

НОРМА МАСЛАХАТЧИ

ҲУҚУҚ СОЛИҚЛАР БУХГАЛТЕРИЯ

2005 йил июлдан чиқа бошлаган, ҳафтада бир марта чоп этилади

Янги ҳужжатларни тақдим этамиз

Тақдим этилаётган, шунингдек сўнги пайтда қабул қилинган бошқа ҳужжатларнинг тўлиқ матни билан «Norma» АҚТ ва nrm.uz сайтида танишиб чиқишингиз мумкин.

Прописка тизими қандай ислоҳ қилинади

Президентнинг 22 апрелдаги доимий прописка қилиш ҳамда турган жойи бўйича ҳисобга олиш тартибини ислоҳ қилишга доир ПФ-5984-сон Фармони имзоланди.

Эслатиб ўтайтимиз, 2020 йил 1 апрелдан бошлаб Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида кўчмас мулкни олишда мамлакатимиз фуқаролари учун ушбу ҳудудларда доимий пропискага эга бўлиш талаб қилинмайди (2.03.2020 йилдаги ПФ-5953-сон Фармоннинг 4-банди).

Бироқ, ўзгартиришлар шу билан чекланмайди, рухсат бериш хусусиятига эга бўлган доимий прописка қилиш тизимидан бошқичма-бошқич хабар бериш хусусиятидаги рўйхатдан ўтказиш тизимига ўтиш бошланади. Ислохотнинг биринчи босқичида қуйидагилар амалга оширилади:

➢ «доимий прописка қилиш» ва «турган жойи бўйича ҳисобга олиш» тушунчалари «доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олиш» ва «вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олиш» тушунчаларига ўзгартирилади;

➢ фуқароларга биринчи ва иккинчи даражадаги қариндошларини ўзи доимий яшаш жойи бўйича рўйхатда бўлган манзил билан бир қаторда эгаллигида бўлган уй-жой майдонига доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга қўйиш имконияти яратилади;

➢ доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга қўйиш учун эр-хотиннинг никоҳдан кейин бир йил давомида биргаликда яшаш шarti ҳамда бир йил ичида никоҳ бекор қилинган тақдирда доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олиниши йўқотилиши тўғрисидаги қоида олиб ташланади;

➢ оилага тарбияга олинган (патронат) шахслар уларнинг тутинган ота-онасининг доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинади;

➢ илгари Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган фуқаролар доимий яшаш учун тегишинча қайтиб келганида, улар Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятига ҳеч қандай тўсиқларсиз доимий яшаш жойи бўйича қайта рўйхатга олинади

➢ тегишли лавозимларга сайланган, тайинланган, тасдиқланган фуқароларга ҳамда республика аҳамиятига молик бошқа давлат ташкилотларига ишга таклиф этилаётган юқори малакали мутахассислар учун лавозимни эгаллаб туриш даврига

бериладиган доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олиниш ҳуқуқига чеклов бекор қилинади;

➢ Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида жойлашган давлат органлари ва ташкилотларида 5 йил муддат мобайнида узлуксиз меҳнат фаолиятини юритаётган мутахассислар (техник, хизмат кўрсатувчи ва ишлаб чиқариш ходимларидан ташқари) мазкур ҳудудларда доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинади;

➢ бошқа ҳудудларда доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган Ўзбекистон фуқаролари Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидаги янги қурилган уйлари сотиб олиб, 3 йил ичида сотган ҳолатларда давлат божининг алоҳида ставкаларини (БҲМнинг 400 баравари) қўллаш тартиби бекор қилинади.

Яна иккита муҳим масала тартибга солинди:

биринчидан, туғилган болага ФХДЁ органлари томонидан туғилганлик тўғрисида гувоҳномани расмийлаштириш чоғида у отаси ёки онасининг доимий яшаш жойи бўйича рўйхатдан ўтган манзилига идоралараро электрон ҳамкорлик орқали маълумотларни киритиш йўли билан рўйхатга олинади;

иккинчидан, битта ҳудуд (Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри) доирасида ҳаракатланишда мазкур ҳудудда доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган фуқаролар турган жойи бўйича вақтинча рўйхатга олиниши шарт эмас – бу паспорт тизими қоидаларини бузиш ҳисобланмайди.

Кейинчалик, 2020 йилнинг 1 сентябридан бошлаб:

➢ Ўзбекистон фуқароларининг доимий яшаш ва вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтмасдан истиқомат қилиш муддати 10 кундан 15 кунга узайтирилади;

➢ доимий яшаш ва вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олишни расмийлаштириш 3 кундан 1 кунгача қисқартирилади;

➢ фуқароларни доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олишда аввалги доимий яшаш жойидан рўйхатдан чиқиш тартиби бекор қилинади;

➢ фуқароларга доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинишни расмийлаштиришда паспорт, уй дафтари ёки хонадон қарточкасига рўйхатга олиш штампини босиш амалиёти бекор қилинади;

➢ доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олишда ҳарбий хизматга мажбурларнинг мудофаа ишлари бўлимларига ҳарбий ҳисобдан чиқиш ва ҳарбий ҳисобга туриш учун бориши тартиби бекор қилинади (бу онлайн-режимда амалга оширилади);

➢ фуқаро томонидан солиқ идораларида ҳисобга олинган ижара шартномаси ҳақида маълумот тақдим этилганда вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олинишда уй-жой эгасининг розилиги талаб этилмайди.

Кўзланган режаларни тўлиқ амалга ошириш мақсадида Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида 2020 йил 1 сентябрдан бошлаб фуқароларни доимий яшаш ва вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олиш идоралараро электрон ҳамкорлик орқали «ягона дарча» тамойили асосида «Манзил» автоматлаштирилган ахборот тизими воситасида амалга оширилади. У билан ИИВ («Автоматлаштирилган ахборот тизими ва маълумотлар базаси») тизими, Ягона миллий меҳнат тизими, «Солиқ» тизими, ФХДЁнинг ягона электрон архиви, васийлик ва ҳомийликни тасдиқловчи ҳужжатларнинг электрон базаси (1 сентябрга қадар барпо этилиши керак), Олий суднинг ахборот тизими ва кўчмас мулк объектларининг манзиллари ягона реестри интеграция қилинади. Қорақалпоғистон ва вилоятларда «Манзил» тизими 2021 йил 1 январдан бошлаб ишлашни бошлайди.

ЛБМАга фуқароларни ЯИДХП орқали рўйхатдан ўтказиш билан боғлиқ ҳаракатларни амалга ошириш ва ЭРИ ўрнига шахсни тасдиқлашнинг муқобил шакллари, шу жумладан, мобил алоқа телефон рақамлари орқали шахсни тасдиқлаш имкониятларини яратиш топширилди.

Вазирлар Маҳкамаси назарда тутилган ўзгартиришлардан келиб чиқиб, бир ҳафта муддатда зарур тузатишлар билан қонун лойиҳасини ва Ўзбекистон Республикаси фуқароларини Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий яшаш ва вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олиш тартиби тўғрисидаги низомни ишлаб чиқиши керак.

Ҳужжат Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасида (lex.uz) эълон қилинган ва 22.04.2020 йилдан кучга кирган.

Олег Заманов, «Norma» МЧЖ эксперти.

Ушбу
сонда:

3-БЕТ

Иш жойида Covid-19 билан зарарланиш – ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисами?

4-БЕТ

«Ёш ходим»га камроқ маош тўласа бўладими?

8-БЕТ

Илк паспорт қачон ва қаерда берилган

УФга пул кўринишида бўлмаган ҳисса

МЧЖ ягона муассиси офис учун инвентарь ва мебелни нақд пулга сотиб олди. Ушбу мол-мулкдан ҳақиқатда МЧЖда фойдаланилади, бироқ у балансда ҳисобда турмайди. МЧЖ устав фондини ушбу мол-мулк ҳисобига кўпайтириш мумкин?

Мол-мулк сотиб олинганлиги тўғрисида тасдиқловчи ҳужжатлар мавжуд бўлмаганлиги сабабли рўйхатдан ўтказувчи органларда муаммога тўқнаш келинмайдими?

– МЧЖ устав фондини муассис томонидан сотиб олинган мол-мулк ҳисобига кўпайтириш мумкин.

УФ жамият мол-мулки ёки унинг иштирокчиларининг қўшимча ҳиссалари ҳисобига кўпайтирилади («Масъулияти чекланган ҳамда қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида»ги Қонуннинг 16-моддаси 3-қисми).

УФга киритилган пул кўринишида бўлмаган ҳиссалар жамият иштирокчиларининг умумий йиғилиши қарори билан тасдиқланади (Қонуннинг 15-моддаси 2-қисми).

Қайта рўйхатдан ўтказиш учун қуйидаги ҳужжатлар тақдим этилиши лозим (Низомнинг 21-банди, ВМнинг 9.02.2017 йилдаги 66-сон қарорига 1-илова):

➤ муассиснинг жами киритилган қўшимча ҳиссалар ва янги тахрирдаги таъсис ҳужжатини тасдиқлаш тўғрисидаги қарори;

➤ янги тахрирда давлат тилидаги таъсис ҳужжатлари;

➤ мол-мулкни қабул қилиш-топшириш далолатномаси (муассис берилган мол-мулкни баҳолашни ўтказиши).

Қонун ҳужжатларида мол-мулкни давлат рўйхатидан ўтказишда ушбу мол-мулк сотиб олинганлиги далилини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этиш зарурлиги белгиланмаган.

Қайта рўйхатдан ўтказиш ушбу қарор қабул қилинган кундан эътиборан 30 кун ичида амалга оширилади (Рўйхат, Низомга 7-илова).

Шу тариқа, муассиснинг нақд пулига сотиб олинган мол-мулк ҳисобига УФни кўпайтириши мумкин. Давлат рўйхатидан ўтказиш учун мол-мулк сотиб олинганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар талаб этилмайди.

Наргиза Воҳидова, «Norma» МЧЖ эксперти.

Ижара шартномасининг тўхтатиб турилиши

МЧЖ бинони ижарага беради. Covid-19 вируси тарқалганлиги туфайли кўпгина ташкилотлар томонидан 2020 йил 24 мартдан масофавий ишлашга ўтилганлиги маълум қилинган ва Президентнинг 2020 йилдаги ПФ-5969-сон Фармони ва Вазирлар Маҳкамасининг 179-сон қарорига амал қилган ҳолда карантин даврида ижара ҳақини ҳисобламаслик ёзма равишда сўралган.

Бинони ижарага олувчининг хатига асосан карантин даврида ижара ҳақи ҳисобланмаслиги мумкинми?

– Ижарага олувчининг хатига асосан қўшимча битим тузган ҳолда ижара шартномасининг тўловлар қисмига ўзгартириш киритиши мумкин.

Президент ва Хукумат томонидан қабул қилинган қарорларда (19.03.2020 йилдаги ПФ-5969-сон Фармон; ВМнинг 23.03.2020 йилдаги 176-сон қарори), хусусий мулк ижараси учун ижара тўловларидан озод этадиган чора-тадбирлар назарда тутилмаган.

Кўриб чиқилаётган вазиятда қуйидаги вариантларни кўриб чиқиши мумкин («Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»ги Қонуннинг 15-моддаси):

1) ижарага олувчининг ходимлари вақтинчалик масофавий ишлашга ўтганлиги муносабати билан ижара шартномасининг амал қилиши тўхтатиб турилиши тўғрисида қўшимча битим тузиш (кейинчалик ижарага олувчининг ходимлари одатий иш режимида ўтказилганидан кейин шартноманинг амал қилишини тиклаш тўғрисидаги қўшимча битимни расмийлаштирган ҳолда);

2) ижара тўловини кечиктириш тўғрисида қўшимча битим тузиш;

3) ижара шартномасини бекор қилиш ва фаолият тикланганидан кейин уни янгидан тузиш.

Альберт Сафин, «Norma» МЧЖ эксперти.

Қарздор банкрот бўлмоқчи

Суднинг қарорига мувофиқ МЧЖдан АЖ фойдасига 9 млн сўм миқдорда пул маблағлари ундирилиши лозим. Ижро этиш учун МИБга юборилган ижро варақаси бир йил ўтгач ундирувчига қайтарилди. «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Қонуннинг 40-моддаси 3-қисмига биноан иш тўхтатилган, МИБ сайтидаги қарздорлар тўғрисидаги маълумотлар базасида қарз мавжуд эмас.

Корхона қарздор корхонани банкрот деб эътироф этиш учун судга мурожаат қилиши мумкинми? Бунинг тартиб-таомили қандай?

– Ҳа, АЖ қарздорни банкрот деб эътироф этиш тўғрисидаги ариза билан иқтисодий судга мурожаат қилиши мумкин.

Қарздор 3 ой давомида кредиторларнинг пул мажбуриятлари бўйича талабларини қаноатлаштира олмаслиги унинг банкротлиги аломати ҳисобланади («Банкротлик тўғрисида»ги Қонуннинг 4-моддаси).

Қарздор, кредитор ва прокурор қарздорни банкрот деб эътироф этиш тўғрисидаги ариза билан иқтисодий судга мурожаат қилишга ҳақли.

Қарздорнинг раҳбари ва вакили судга аризани ёзма шаклда беради (Қонуннинг 39-моддаси). Аризада қуйидагилар кўрсатилиши лозим:

➤ ариза берилган иқтисодий суд номи;

➤ ариза берувчи ва қарздорнинг номи ва манзили;

➤ қарздорнинг пул мажбуриятлари миқдори;

➤ кредиторнинг талаблари асослиги далили, шу жумладан қонуний кучга кирган суд қарори;

➤ кўрсатилган талабларнинг қарздор томонидан тан олинганлигини тасдиқловчи далил;

➤ илова қилинадиган ҳужжатлар рўйхати.

Шунингдек кредиторнинг қарздорга нисбатан талабларини кўриб чиққан суднинг қарорини ва ижро варақасини илова қилиши лозим.

Таъкидлаш жоизки, **ижро варақаси ижро этилмасдан қайтарилганда у бўйича иш тўхтатилмайди.** Ундирувчига ижро варақасининг қайтарилиши ушбу ҳужжатни белгиланган муддат доирасида ижрога қайтадан тақдим этишга тўсиқ бўла олмайди («Суд ҳужжатлари ва бошқа органларнинг ҳуж-

жатларини ижро этиш тўғрисида»ги Қонуннинг 40-моддаси).

Эътибор беринг, карантин белгиланганлиги туфайли молиявий қийинчиликларга дуч келган корхоналарга нисбатан банкротлик тартиб-таомилларини қўллаш ва уларни банкрот деб эълон қилишга 2020 йил 1 октябргача бўлган муддатга мораторий жорий этилган (3.04.2020 йилдаги ПФ-5978-сон Фармоннинг 15-банди).

Нурали Нурмуҳаммедов, «Norma» МЧЖ эксперти.

• ҚОНУНЧИЛИҚДАГИ ЯНГИЛИКЛАР

– Прописка тизими қандай ислоҳ қилинади **1-бет**

• ХЎЖАЛИК ЮРИТИШ ҚОИДАЛАРИ

– УФга пул кўринишида бўлмаган ҳисса

– Ижара шартномасининг тўхтатиб турилиши

– Қарздор банкрот бўлмоқчи

2-бет

• КАДРЛАР БЎЛИМИ

– Интизомсиз ходимни қандай ишдан кетказиш мумкин

– Иш берувчининг санитария меъёрларига доир масъулияти

– Доимий ходимни бошқа ишга ўтказиш

– Филиал учун штатлар жадвали

– Тўлов – баённома бўйича

– Стажёрнинг маоши

– Мулкдор директорни алмаштириш

– Бир ходим учун иккита шартнома

– Чет эллик ходим учун таътил

– Ходимнинг фуқаролиги бўлмаганда

3-5-бетлар

• ТАДБИРКОР ЁН ДАФТАРИГА

– «Форс-мажор амнистияси»: шартномаларни қандай қилиб ўз кучида қолдириш мумкин **6-7-бетлар**

• ПАСПОРТ МАСАЛАЛАРИ

– Хорижга барча ўз ҳужжати билан

– Паспорт йўқотилган тақдирда

– Биометрик паспорт олиш ҳуқуқига эгалар

– Ижро этиш муддати

– Паспорт ҳақида қизиқарли маълумотлар

8-бет

Корхонада карантин режими жорий этилишидан олдин ҳам меҳнат тартиб-интизомини тез-тез бузиб турадиган – ишга кечикиб келадиган ходимамиз бор эди. Унга нисбатан ҳужжатлар билан тасдиқланмасдан, фақат оғзаки тарзда оғоҳлантиришдан ташқари бирорта чоралар қўрилмаган. Ҳозир ходима масофадан туриб ишлашга ўтган, лекин унга жўнатилаётган ишни бажараётгани йўқ, телефон қўнғироқларига ҳам жавоб бермаяпти.

Карантин режими тугагандан кейин бундай ходимани иш берувчининг ташаббуси билан қандай қилиб ишдан кетказса бўлади?

Меҳнат шартномаси иш берувчининг ташаббуси билан тугатилиши қонуний ва асосланган бўлиши учун ходимага нисбатан қандай чоралар қўрилиши мумкин?

Интизомсиз ходимни қандай ишдан кетказиш мумкин

– Карантин чоралари вақтида Меҳнат кодексининг амал қилиши бекор қилинмаган, шунинг учун ходим янги режимда ҳам ўз меҳнат мажбуриятларини бажариши шарт.

Ходима вазифаларини бажармаётгани ва алоқага чиқмаётганлиги муносабати билан уни қидиришга доир ишларни олиб бориш зарур:

➢ далолатнома ва бевосита раҳбарининг рапорти билан ходима ўз мажбуриятларини (ишларини) бажариши тўхтатган санани қайд этиб қўйиш, кейинчалик то масала ҳал бўлгунга қадар бундай ҳужжатларни ҳар куни расмийлаштириб бориш;

➢ ходимага почта жўнатмаси орқали хабарнома билан хат жўнатиш. Бу сизнинг ходима ишга келмаслиги сабабини аниқлаш бўйича чоралар қўришингизга асос бўлади;

➢ ушбу санадан бошлаб сабабларни аниқлаш ва чораларни қўришгача ходимага маош ҳисоблашни тўхтатиш тўғрисида буйруқ чиқариш. Мазкур буйруқ асосида – табелда олдиндан «0» белгиларини қўйиб чиқиш;

➢ ходиманинг яшаш жойи бўйича даволаш муассасаси, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси органлари, маҳалла фуқаролар йиғинидан уларга маълум бўлган маълумотлар тўғрисида сўраб олиш. Балки ходимангиз касалдир ёки карантинга жойлаштирилгандир;

➢ ходима алоқага киришганда – ундан асослантурувчи ҳужжатлар ва тушунтириш хатини сўраш;

➢ қонуний асослантурувчи ҳужжатлар (меҳнатга лаёқатсизлик варақаси, маълумотномалар ва ҳ.к.) тақдим этилган тақдирда – иш вақти табелига уни киритиш меҳнатга лаёқатсизлик варақасига эса ҳақ тўлаш. Маълумотномаларга ҳақ тўланмайди;

➢ тушунтириш хати тақдим этилса – ишни бажармаслик сабаби узрлими ёки узрsizими эканлигини буйруқ билан эътироф этиш;

➢ иш берувчи ходимага меҳнатга лаёқатсизлик варақасини берган даволаш муассасасидан варақанинг берилиши ва расмийлаштирилиши қонунийлигини сўраб, текшириш ҳуқуқига эга. Шу билан бирга меҳнатга лаёқатсизлик варақаларининг нусхаларини илова қилган ҳолда уларнинг берилиши асосланганлиги масаласи бўйича поликлиниканинг юқори турувчи ташкилотига мурожаат қилиш мумкин;

➢ агар сабаб узрли бўлмаса, ходимани интизо-

мий жавобгарликка тортиш мумкин (МКнинг 181, 182-моддалари).

Биз таклиф этган усул билан олиб борилган ишлар карантин чоралари тугагандан кейин иш берувчига ходима билан меҳнат шартномасини МК 100-моддаси 2-қисмининг қайси банди – 3-банди биланми ёки 4-банди билан бекор қилиш тўғрисида қарорни чиқаришга имкон беради.

Меҳнат шартномаси ходим айбли хатти-харақатлар содир этганлиги муносабати билан бекор қилинган ҳолларда (МКнинг 100-модда 2-қисмининг 3 ва 4-бандлари), иш берувчи ходимни меҳнатга оид муносабатларнинг бекор қилиниши тўғрисида камиди 3 кун олдин хабардор қилади ёки унга шунга мутаносиб компенсация тўлайди.

Буйруқда кўрсатилиб, унда ишни бекор қилиш далили қайд этилган охириги иш куни меҳнат шартномаси бекор қилинган кун деб ҳисобланади (МКнинг 107-моддаси). Меҳнат шартномасини бекор қилиш тўғрисидаги буйруқ кечроқ, барча зарур чоралар қўрилгандан кейин чиқарилганда ҳам бу қоидабузарлик ҳисобланмайди.

Меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузганлиги муносабати билан меҳнат муносабатларини иш берувчининг ташаббусига кўра бекор қилишда ходимга қуйидагилар тўланади:

➢ ишланган кунлар учун иш ҳақи (агар улар мавжуд бўлса);

➢ фойдаланилмаган таътиллار учун пуллик компенсация (фойдаланилмаган таътиллар мавжуд бўлган тақдирда);

➢ меҳнат шартномаси бекор қилиниши тўғрисидаги оғоҳлантириш муддатининг ўрнига тўланган компенсация.

Меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузганлиги муносабати билан меҳнат шартномасини бекор қилишда **иккинчи ва учинчи ойлар учун ишдан бўшатиш нафақаси ва ўртача ойлик маош тўланмайди** (МКнинг 67, 109-моддалари).

Мазкур асосга кўра муддатли меҳнат шартномаси муддатидан олдин бекор қилинган тақдирда, агар унинг тўланиши ва миқдори шартнома шартга киритилган бўлса, ходим ўз иш берувчисига неустойка тўлайди (МКнинг 104-м.).

Валерия Ляндрес, кадрлар хизмати ходими.

Иш берувчининг санитария меъёрларига доир масъулияти

Иш берувчи коронавирус тарқалишининг олдини олиш бўйича чораларни назарда тутмаган эди.

Ходимнинг иш жойида Covid-19 вируси билан зарарланиши ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса бўлиб ҳисобланадими?

– Ходимнинг коронавирус билан касалланиши ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса бўлиб ҳисобланмайди. Бу вазиятда иш берувчи санитария меъёрларига риоя қилмаганлиги учун жавобгар бўлади.

Корхона ҳудудида ва унинг ташқарисида меҳнат вазифаларини бажараётганда (шунингдек хизмат сафарларида) юз берган қуйидаги бахтсиз ҳодисалар текширилади ва ҳисобга олинади (ВМнинг 6.06.1997 йилдаги 286-сон қарори билан тасдиқланган Низом I бўлимининг 2-банди):

➢ жароҳатланиш, заҳарланиш, иссиқлик таъсири;

➢ портлаш, фалокатлар, иморатлар, иншоотлар ва конструкциялар бузилиши;

➢ қуйиш, музлаш, қизиш, электр токи ва яшин уриши;

➢ ҳайвонлар, ҳашаротлар ва судралли юрвучилар томонидан зарарланиш;

➢ террористик ҳаракатлар натижасида шикастланишлар;

➢ табиий офатлар (зилзилалар, ўпирилишлар, сув тошқинлари, тўфонлар ва бошқалар) туфайли саломатликнинг бошқа хил шикастланишлари.

Қўриниб турганидек, коронавирус ёки бошқа бирор юқумли касаллик билан зарарланиш текширилмайди ва ҳисобга олинмайди. Яъни ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса деганда **бажарилаётган иш билан сабабли боғлиқлиги бўлган ҳамда нима ва айнан қаерда содир бўлганлиги бирданга юз берганлиги** қўриниб турган майиб бўлишлик ёки бошқача тарзда шикастланиш тушунилади.

Буни ишлаб чиқаришдаги ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида жабрланувчи ёки гувоҳ дарҳол бўлинма раҳбарига хабар бериши кераклиги ҳам тасдиқлайди. Раҳбар ўз навбатида (Низом II бўлимининг 1-банди):

➢ жабрланувчига зудлик билан биринчи ёрдам кўрсатиши ва уни тиббий-санитария қисмига ёки бошқа даволаш муассасасига етказишни ташкил этиши;

➢ текшириш комиссияси иш бошланишига қадар иш жойидаги вазиятни ва жиҳозлар ҳолатини ҳодиса юз берган дақиқада қандай бўлса, шундайлигича (агар бу атрофдаги ходимлар ҳаёти, саломатлигига таҳлика солмаётган бўлса ва ҳалокатга олиб келмаса) сақлаб қолиши керак.

Коронавирус вақтида эса бундай қилиб бўлмайди. Бундан ташқари, иш берувчи Н-1 шаклидаги далолатномани тузиши ва унинг нусхаларини касабга уюшмаси кўмитасига, Саноат хавфсизлиги давлат кўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи вакилига, тегишли вазирликка (ҳўжалик бошқаруви органларига), юқори турувчи ҳўжалик органига – уларнинг талабларига мувофиқ юбориши шартлиги белгиланган. Эпидемия вақтида тамоман бошқа қоидалар амал қилмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқилганда, вирусни юқтириб олиш ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса сифатида қаралмайди. Вируснинг инкубацион давридан келиб чиқиладиган бўлса, ходимнинг айнан иш жойида зарарланганини исботлаш қийин масала. Лекин айни ҳолда иш берувчи вирус тарқалиши олдини олиш бўйича санитария меъёрларини таъминлагани учун маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин.

Нурали Нурмухаммедов, «Norma» МЧЖ эксперти.

РЕКЛАМА

Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги

www.norma.uz

www.norma.uz

www.norma.uz

Доимий ходимни бошқа ишга ўтказиш

Ходимни бошқа лавозимга ўтказиётганда (доимий асосда) янги меҳнат шартномасини тузиш керакми?

– Йўқ, керак эмас.

Ходимни бошқа доимий ишга (лавозимга) ўтказишга фақат унинг розилиги билан йўл қўйилиши мумкин. Бу ходим билан тузилган меҳнат шартномасига киритилган ўзгаришлар асосида расмийлаштирилади (МКнинг 92, 96-моддалари).

Шу тариха:

1) ходим билан меҳнат шартномасига қўшимча равишда тузилган келишувни имзолаш;

2) унинг бошқа лавозимга ўтказилаётгани ҳақида буйруқ чиқариш;

3) барча ҳисоб-кадрлар бўйича ҳужжатлар: Т-2 шаклидаги шахсий карточка, меҳнат дафтарчаси (агар у 31.12.2019 йилгача очилган бўлса), иш вақти ҳисобини юритиш табели ва «Ягона меҳнат миллий тизими»га ўзгартиришлар киритиш;

4) ходим ва мансабдор шахсларни уларга тааллуқли бўлган қисмда буйруқ билан таништириш керак.

Филиал учун штатлар жадвали

Корхонанинг бош офиси Тошкентда жойлашган. Ўзбекистоннинг 7 та минтақасида филиаллар бор. Барчасида ягона штатлар жадвали (ШЖ) амал қилади. Директор бош офис ва филиалларда ўзининг ШЖ бўлиши кераклиги учун уни 8 та ҳужжатга ажратиш ташламоқчи. Имзолаш ва муҳр босиш ҳуқуқи фақат бош директорда мавжуд. Филиалларда директорлар бор, лекин уларнинг имзо қўйиш ҳуқуқи йўқ.

Ягона штат жадвалини 8 та штатлар жадвалига бўлиб юборса бўладими?

– Сизнинг ҳолатингизда фақат бош директор имзолаш ва муҳр босиш ҳуқуқи эга бўлганлиги сабабли айнан у меҳнат шартномаларини тузаётган ва бекор қилаётган барча ходимлар учун иш берувчи ҳисобланади. Шунинг учун штатлар жадвалини алоҳида филиаллар бўйича ажратишга зарурат йўқ деб ўйлаймиз.

Корхонанинг ягона штатлар жадвалини тайёрлаб, тасдиқлашни тавсия қиламиз, унда штатлар шу жумладан филиалларга ҳам ажратилган бўлади. Лекин истасангиз, штатлар жадвалини буйруққа илова сифатида ҳам тасдиқлашингиз мумкин.

Штатлар жадвали тасдиқлангандан кейин филиалларга айнан уларга тегишли бўлган қисмда қўчирмаларни

(иловаларни) жўнатиш лозим бўлади, бу шахсий таркибнинг бўйсунув ва лавозимлар бўйича жойлаштирилишини назорат қилиш учун зарурдир.

Филиалларда ходимларнинг сони кўпчилиги туфайли кадрлар ишини юритишни алоҳида филиаллар бўйича кадрлар бўйича инспекторларга ёки унинг розилиги билан бошқа ходимга юклаш мумкин.

Мақсуд ҳолда кадрлар бўлими ходими кадрларга оид ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлайди, уларни бевосита раҳбари билан келишди ҳамда бош директор тасдиқлаши ёки имзолаши учун жўнатади. Имзоланган ҳужжатлар қайтиб келгач, ходимларни уларнинг мазмуни билан таништиради, кадрлар ҳисобига оид ҳужжатларга ўзгартиришлар киритади.

Тўлов – баённома бўйича

Корхонада меҳнатга лаёқатсизлик варақалари бўйича баённома тузиш мажбурийми?

– Ҳа, мажбурий.

Меҳнатга лаёқатсизлик варақаси орқа томонининг иккита биринчи қисмлари иш жойи бўйича тўлдирилгандан кейин («Табелчи томонидан тўлдирилади» ва «Кадрлар бўлими томонидан тўлдирилади») у қўриб чиқиш учун ижтимоий суғурта бўйича комиссия ёки ваколатли шахсга берилади. Комиссия ходимнинг нафақа олишга ҳуқуқини, ҳақ тўланиши лозим бўлган кунлар сони ва нафақанинг миқдорини (иш ҳақига нисбатан %) белгилайди.

Мазкур қисм комиссиянинг қарори (баённомаси) асосида расмийлаштирилади (Йуриқнома, АВ томонидан 17.04.2015 йилда 2667-сон билан рўйхатдан ўтказилган). Унда қуйидагилар кўрсатилади:

➢ вақтинча ишга лаёқатсизлик ёки ҳомиладорлик ва туғиш нафақасини тайинлаш тўғрисидаги қарорнинг сани ва рақами (керакли қисмига чизилади);

➢ иш кунларининг сони учун тўланадиган нафақанинг миқдори.

Ходим ишга қабул қилинаётганда етарлича тажрибага эга эмаслиги вазидан кейинчалик маошини ошириб бориш шарти билан штатлар жадвалидагидан камроқ иш ҳақи беришга қарор қилинди.

Янги ишга қабул қилинган ходимга штатлар жадвалидан камроқ маошини қандай тўғри белгиласа бўлади?

Стажёрнинг маоши

– Ходимга иш ҳақи иш берувчида амалда бўлган меҳнатга ҳақ тўлаш ва рағбатлантириш тизимларига мувофиқ меҳнат шартномаси билан, шунингдек штатлар жадвалига кўра белгиланади.

Иш берувчи ва ходимларнинг вакиллари ўзлари учун афзал деб билган меҳнатга ҳақ тўлаш қоидалари мустаҳкамланиши ҳуқуқий шаклини танлаш ҳуқуқига эгалар.

Ижтимоий адолатга эришиш мақсадида меҳнатга ҳақ тўлашни тафовутли қилиш учун ходимларнинг тажрибаси, малакаси, муайян бир лавозимда улар томонидан ишларнинг бажарилиши шароитларининг мураккаблигидан келиб чиқиб Хизматчиларнинг асосий лавозимлари ва ишчилар касблари классификаторида (Классификатор, ВМнинг 4.10.2017 йилдаги 795-сон қарори билан тасдиқланган, кейинги ўринларда – ХАЛИКК-2017 деб аталади) белгиланган лавозим номлари вариантларидан фойдаланишингизни маслаҳат берамиз:

1) штатлар жадвалида муайян бир лавозим учун ундан келиб чиқувчи қуйидаги ҳосила лавозимларни назарда тутиш мумкин:

- кичик...;
- катта...;
- етакчи...;
- бош... ва ҳ.к.;

2) шу билан бирга муайян лавозимни тоифаларга ажратиш мумкин, масалан:

- 1-тоифали муҳандис;
- 2-тоифали муҳандис;
- 3-тоифали муҳандис.

Бундан ташқари, янгидан ишга қабул қилинаётганлар учун уларни у ёки бу функция бўйича малакасини ошириш мақсадида штатлар жадвалига стажёр лавозимини киритиш мумкин (Классификациянинг 2487–2495-бандлари, ХАЛИКК-2017 га 2-илова). Бунда уларга худди шундай функциялар билан асосий лавозим бўйича камроқ меҳнат ҳақи белгиланади. Ходимни стажёрликка муддатли меҳнат шартномаси бўйича ишга қабул қилса бўлади,

стажировка тугагандан кейин уни асосий лавозимга ўтказса бўлади.

Шу билан бирга устама, қўшимча тўлов, мукофотлар тизимидан фойдаланиш ҳам мумкин.

Бунда бажарилаётган ишларнинг хусусияти ва мураккаблиги, ходим мустақиллигининг даражаси, қабул қилинаётган қарорларнинг тўғрилиги учун жавобгарлик даражаси ва унинг талаб қилинадиган малакаси (маълумоти бўйича ва мутахассислиги бўйича иш стажи) ҳисобга олинади.

Ходимнинг малакаси ва профессионал кўникмаларини ҳолис баҳоламай туриб, иш тажрибасига эга бўлмаган ёш мутахассисга юқори тоифани белгилашни маслаҳат бермаймиз. Мутахассисга юқори тоифани бериш – бу нафақат тоифага эга бўлмаган мутахассисдан кўра кўпроқ маош олиш имконияти, балки юқори даражада мураккабликдаги ишни бажаришга талаб ҳамдир.

Малакани беришда ҳар бир ходимга нисбатан алоҳида ёндашув ҳам бўлиши мумкин. Иш берувчи маълумоти тўғрисидаги ҳужжатни (олий ўқув юртининг рейтингини, баҳолар варақаси), ходим томонидан у ёки бу йўналиш бўйича олинган малака ошириш тўғрисидаги сертификатлар, олий таълим даргоҳида ўқиётганда корхонада ишлаб чиқариш амалиётини ўташ натижаларини эътиборга олиши мумкин.

Таклиф этилаётган вариантларимиз ходимни янада юқори маош тўланадиган мансабларга ўтиши истиқболи билан ўз лавозим мажбуриятларини янада юқори даражада бажаришга рағбатлантиради.

Мулкдор директорни алмаштираяпти

МЧЖда муассис алмашди. МЧЖ бош директори қандай тартибда ишдан бўшатилади?

– Мулкдор алмашганда янги муассис корхонанинг раҳбари, унинг ўринбосарлари ва бош бухгалтер билан меҳнат шартномасини бекор қилишга ҳақлидир (МК 98-м., 100-м. 2-қ. 6-б.). Қонун ҳужжатларида улар билан меҳнат муносабатларини сақлаб қолишга йўл кўйилади, бироқ меҳнат шартномалари бекор қилиниши ҳам тақиқланмаган – ҳаммаси янги муассиснинг қарорига боғлиқ бўлади.

Мақсуд асос бўйича меҳнат шартномасини корхона мулк қилиб олинган кундан бошлаб 3 ой мобайнида бекор қилишга йўл кўйилади. Ходимнинг вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даври, меҳнат тўғрисидаги қонунлар ҳамда бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган таътиллarda бўлган вақти, узрли сабабларга кўра ишда бўлмаган бошқа даврлари бу муддатга киритилмайди (МК 100-м. 2-қ. 6-б.).

Мақсуд ҳолатда касабга уюшмаси қўмитаси ёки ходимлар бошқа вакилик органининг розилигини олиш талаб этилмайди (МК 101-м.).

Янги мулкдор ходимни меҳнатга оид муносабатларнинг келгусида бекор қилиниши тўғрисида камида 2 ой олдин ёзма равишда (имзо чекириб) огоҳлантириши ёки унга шунга мутаносиб компенсация тўлаши шарт. Огоҳлантириш муддати давомида ходимга бошқа иш қидириш учун ҳафтада камида 1 кун

(шу вақт учун иш ҳақи сақланган ҳолда) ишга чиқмаслик ҳуқуқи берилади (МК 102-м. 4, 6-қ.).

Меҳнат шартномасини бекор қилиш буйруқ билан расмийлаштирилади. Меҳнат шартномасини бекор қилиш тўғрисидаги буйруқ бевосита муассис ёки унинг ваколатли шахси томонидан имзоланади (МК 107-м.).

Буйруқда меҳнат шартномасини бекор қилиш асослари Меҳнат кодексининг моддалари таърифига тўла мувофиқ ҳолда ёзилиши лозим (мақсуд ҳолатда – МК 100-м. 2-қ. 6-б.).

Мулкдор алмашганлиги муносабати билан меҳнат шартномаси бекор қилинганда, янги мулкдор қўйидагиларни тўлаши лозим:

- > ҳақиқатда ишланган кунлар учун иш ҳақи (мавжуд бўлганда);
- > фойдаланилмаган меҳнат таътили учун компенсация (фойдаланилмаган таътил мавжуд бўлганда);
- > огоҳлантириш муддати ўрнига компенсация (тарафлар розилик билдирганда);
- > ишдан бўшатиш нафақаси (МК 109-м.);
- > иккинчи ва учинчи ойлар учун ўртача ойлик иш ҳақи (МК 67-моддасида назарда тутилган ҳолларда);
- > меҳнат шартномасини муддатидан олдин бекор қилганлик учун неустойка, ушбу шарт меҳнат шартномасига киритилган бўлса (МК 104-м.).

Бир ходим учун иккита шартнома

Топшириққа биноан АЖда янги штат бирлиги – бошқарма раиси ёрдамчиси лавозимини очиш лозим. Ҳозирги пайтда кворум йўқлиги сабабли штат бирлигини ташкил этиш тўғрисидаги бошқарув қарори қабул қилиниши кейинга қолдирилмоқда.

Штатдаги ходим билан янги штат бирлиги расман тасдиқланганига қадар бошқа вазифаларни бажаришга ФХШ тузиш мумкинми?

– Қонун ҳужжатларида штатдаги ходим билан бир вақтнинг ўзида меҳнат мажбуриятларига боғлиқ бўлмаган бошқа ишларни бажариш учун фуқаролик-ҳуқуқий тусдаги шартномани тузиш тақиқланмаган.

Бўлғуси ўзгартиришларни ҳисобга олган ҳолда ходимнинг розилиги билан унинг зиммасига қўшимча мажбуриятларни юклаш ва қўшимча иш ҳажми учун қўшимча ҳақ тўлаш тўғрисидаги

масалани кўриб чиқишни тавсия этамиз (МК 160-м.). Бунда фақат иш берувчи томонидан қўшимча ҳақ тўлаш тўғрисида буйруқ чиқарилиши етарлидир. Буйруқда, қўшимча ҳақ тўлашни зарурати асослаб берилади.

Янги штат жадвали тасдиқланиб, амалга киритилганда ушбу мажбуриятлар вақтинча уларни бажарётган ходимлар зиммасидан соқит қилинади ва штатдаги янги ходимларга юкланади.

Чет эллик ходим учун таътил

Ташкилотда чет эллик ишлайди. У билан 1 йилга муддатли меҳнат шартномаси тузилган. Бир ойдан кейин шартнома ва ишлашга берилган рухсатнома муддати тугайди. У ишлаган вақтида таътил олмаган.

Ташкилот чет эллик билан тузилган меҳнат шартномаси муддатини узайтирмайдиган бўлса, шартнома бекор қилинганда унга фойдаланилмаган меҳнат таътили учун компенсация тўлаши зарурми? Умуман унга таътил берилиши мумкинми?

– Ҳа, муддатли меҳнат шартномаси бўйича ишлайдиган чет эллик ходимга меҳнат таътили берилиши шарт.

Меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари иш берувчи билан тузилган меҳнат шартномаси бўйича Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаётган чет эл фуқаролари ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахсларга ҳам татбиқ этилади (МК 11-м.).

Шу боис, фуқаролигидан ва меҳнат шартномаси муддатидан қатъи назар, барча ходимларга йиллик меҳнат таътиллари берилиши ёки меҳнат шартномаси бекор қилинганда фойдаланилмаган таътиллар учун пуллик компенсация тўлаши лозим (МК 133, 151-м.).

Таътил давомиёлиги меҳнат шартномасида белгиланади, бироқ 15 иш кунидан кам бўлмаслиги керак (МК 134-м.).

Йиллик асосий таътил биринчи иш йили учун, қойдага кўра, 6 ой ишланган

дан кейин берилади. Иш йили ҳар бир ходим учун алоҳида – меҳнат шартномасига биноан иш бошланган кундан эътиборан ҳисобланади (МК 143-м.).

Иш даврида ходимларнинг хоҳишига кўра, йиллик таътилни белгиланган энг оз муддатидан ортиқча қисми учун пуллик компенсация тўлаши мумкин (МК 134, 151-м.).

Жамоа шартномасида ёки ходим билан иш берувчи ўртасидаги келишувга биноан йиллик таътил бериб, ундан кейин меҳнат муносабатларини бекор қилиш ҳоллари назарда тутилиши мумкин (МК 152-м.). Бироқ сизнинг ҳолатда меҳнат шартномасининг тугаш санаси ишга рухсат берилган муддат тугайдиган санага тўғри келяпти. Назорат қилувчи органлар билан келишмовчиликларнинг олдини олиш мақсадида рухсат берилган муддат тугагани ҳисобга олган ҳолда, ушбу санадан кечиктирмай таътилни расмийлаштиришни тавсия этамиз.

Ходимнинг фуқаролиги бўлмаганда

Ташкилот ходимни қоровул лавозимига ишга олмоқчи. Бироқ унинг фуқаролиги йўқ.

Фуқаролиги бўлмаган шахс билан меҳнат шартномасини тузиш мумкинми? Агар мумкин бўлса, бу борада қандайдир муддат белгиланганми?

– Фуқаролиги бўлмаган шахс билан меҳнат шартномаси тузиш мумкин.

Ўзбекистонда фуқаролиги бўлмаган шахс (ФБШ) учун яшаш гувоҳномаси республикада доимий яшаш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжат ҳисобланади (Низомнинг 2-банди, 26.02.1999 йилдаги ПФ-2240-сон Фармонга 2-илова). Меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари иш берувчи билан тузилган меҳнат шартномаси бўйича Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаётган фуқаролиги бўлмаган шахсларга ҳам татбиқ этилади (МК 11-м.).

Бироқ муайян лавозимлар ёки муайян меҳнат фаолияти тури (масалан, ҳуқуқни ҳимоя қилувчи органлар, сайланадиган лавозимлар ва бошқалар) Ўзбекистон фуқаролигига мансубликка боғлиқ бўлса, ФБШ ушбу лавозимга тайинланиши ёки ушбу

фаолият тури билан шугулланиши мумкин эмас.

ФБШ билан меҳнат шартномасини тузишда реқвизитлар қисмида унинг яшаш гувоҳномаси маълумотлари қайд этилади. Меҳнат шартномаси муддати ушбу ҳужжатнинг амал қилиш муддатидан ошмаслиги лозим. Бунда муддатли меҳнат шартномасининг энг кўп муддати – 5 йил (МК 75-м.).

Ишга қабул қилинаётганда ФБШ ҳарбий ҳисобда турганлик ҳақидаги ҳужжати тақдим этмайди, сабаби улар Ўзбекистонда ҳарбий ҳисобда турмайди (МК 80-м.); «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида»ги Қонуннинг 3-моддаси 5-қисми).

Бундай меҳнат шартномаларини ЯММТда рўйхатдан ўтказиш учун алоҳида функционал дарчалар назарда тутилган.

Реклама

«КОРХОНА ЮРИСТИ»

электрон маълумотнома тизимини ЎЗБЕК ТИЛИДА тақдим этамиз

Тошкент ш., Миробод тумани, Таллимаржон кў.и., 1/1. Тел. (71) 200-00-90. E-mail: office@norma.uz, web: www.norma.uz

«Форс-мажор амнистияси»: шартномаларни

Жаҳон ҳамжамияти тан олган пандемия ёки у туфайли жорий этилган карантин илгари тузилган шартномалар бўйича мажбуриятлардан бош тортиш учун асос бўлмайди. Бизнес ҳақиқатан ҳам жиддий муаммога тўқнаш келди. Бироқ бу ҳаммасини коронавирусга «тўқнаш» мумкин дегани эмас!

Юридик масалалар бўйича «Norma» экспертлари – адвокат Элеонора МАЗУРОВА ва юрист Альберт САФИН карантин шароитида шартномавий мажбуриятлар юзасидан шошилиш чора-тадбирларнинг вариантларини кўриб чиқишни таклиф этадилар.

1. Қандай қилиб форс-мажор юзага келгани тўғрисида сертификат олиш ва ташқи иқтисодий фаолиятда ундан фойдаланиш мумкин

Бизнес учун «форс-мажор» режими жорий этилгани муносабати билан Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги ташқи савдо битимлари ва халқаро шартномалар бўйича энгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари мавжудлигини тан олди (19.03.2020 йилдаги ПФ-5969-сон Фармоннинг 22-б.). Шу сабабли экспорт-импорт битимлари бўйича мажбуриятларини бажара олмасангиз, хорижий ҳамкор эса сизга вақт беришдан бош тортиб, жарима санкцияларини қўллаш билан пўписа қилаётган бўлса, сертификат олиш учун мазкур вазирликка мурожаат қилинг (ВМнинг 15.02.2005 йилдаги 63-сон қарорининг 3-б.).

Низомнинг 6-бандида белгиланишича, сертификат бериш мuddати 20 иш кунини ташкил этади. Мураккаб вазият туфайли Президентнинг ПФ-5969-сон Фармони билан коронавирус сабабли форс-мажор юзага келгани тўғрисида сертификат бериш мuddати бир иш кунигача қисқартирилди. Амалиётда ҳужжатлар пакетини тақдим этиш чоғида муайян қийинчиликлар мавжудлиги сабабли сертификатни 3–5 кун ичида олишнинг уддасидан чиқилмоқда.

Сертификат олиш учун куйидаги ҳужжатларни тайёрлашнинг зарур:

- энгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари кўрсатилган ёзма ариза;
- сиз тасдиқлаган шартномалар ҳамда спецификациялар нусхаси;
- шартнома бўйича бажарилган мажбуриятлар ҳажмлари тўғрисида маълумотлар (бошланғич бухгалтерия ҳужжатлари – юхатлар, ҳисобварақ-фактуралар, бажарилган ишлар далолатномаларининг нусхалари);
- энгиб бўлмайдиган куч ҳолатларини тасдиқлаш тўғрисида сертификат олиш учун йўғим (1 БҲМ) тўланганлигини тасдиқловчи тўлов ҳужжати нусхаси.

Аризада хорижий контрагентингиз билан тинч йўл билан келишиб ололмаганингизни, шу сабабли сизга сертификат зарурлигини албатта кўрсатинг.

Сўнг ўзингиз тузган экспорт-импорт контракт шартларига асосланиб иш тутинг. Бундай контрактларнинг шаклларида одатда энгиб бўлмайдиган куч ҳолатларига тўқнаш келган тарафнинг барча хатти-

ҳаракатлари батафсил қайд этилган бўлади. Унда иккинчи тарафни қандай қилиб ва қанча мuddатда хабардор қилишингиз кўрсатилади ва халқаро қоидалар амал қила бошлайди. Сизнинг вазифангиз – контрактингиздаги «Форс-мажор ҳолатлар» бўлимида қайд этилган барча шартлар ва хатти-ҳаракатларни аниқ бажариш.

! *Ҳужжатларни «ҳар эҳтимолга қарши», «қўл остида туриши учун» сертификат олишни кўзлаб топширманг.*

Сертификат – сиз судда фойдалана оладиган ҳужжат эканлиги ёдингизда бўлсин. Ишни судга олиб бормаслик керак. Юзага келган муаммоларни ҳал қилишнинг энг мақбул варианты – келишиб. Контрагентингизни тушунишга, у ҳам ҳолатингизни ҳис қилиши учун муаммоларингизни тушунтиришга уриниб кўринг.

2. Карантинда ички шартномалар бўйича кўриладиган зарарларни қандай қилиб камайтириш мумкин

Импорт-экспорт юзасидан нималар қилиш мумкинлиги бирмунча тушунарли, бироқ ички шартномалар бўйича қандай ҳаракат қилиш кераклиги номаълум. Бунда тер тўқишингизга тўғри келади. Улар бўйича ҳеч қандай сертификат бермасликларни етмагандек, пандемия билан ҳам ўзимизни оқлолмаймиз.

Карантин энгиб бўлмайдиган куч ҳолатига айланганини исботлаш анча мушкул. Уни рўқач қилиб, коронавирус тарқалиши натижасида аввалги даромадингиздан маҳрум бўлганингиз сабабли шартнома бўйича ҳақ тўлашдан бош торсангиз, баҳонангиз ўтмайди. Ҳамкорингиз ҳам, келгусида суд ҳам ушбу ҳолатларни форс-мажор деб тан олмайди (ФКнинг 333-м. 3-қ.). Пандемия авж олишига жавобан турли мамлакатлар ҳукуматлари қабул қилаётган давлат чора-тадбирлари натижасида юзага келган тўсиқлар эса форс-мажор деб тан олинishi мумкин. Масалан: чегараларнинг ёпилиши, карантин чораларининг белгиланиши, ишлаб чиқаришнинг тўхтатилиши, товарлар ва йўловчиларни ташишнинг чекланиши ва ҳ.к.

Етказиб берувчиларингиз ёки пудратчиларингиз айби билан юзага келган муаммоларни рўқач қилманг. Контрагентларда юзага келган қийинчиликлар сиз учун форс-мажор деб тан олинмаслиги қонун ҳужжатлари билан белгиланган.

Қандай қилиб йўқотишларингизни камайтиришингиз мумкинлигини аниқ шартномалар мисолида кўрсатишга ҳаракат қиламиз. Ички бозорда энг кенг тарқалган шартномалар – етказиб бериш ва хизматлар. Амалда пандемиянинг уларга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Ҳукумат инфекция тарқалмаслиги учун жорий этган тадбирлар ва чекловлар эса шартномалар учун энгиб бўлмайдиган тўсиқларни юзага келтириши мумкин.

- мажбуриятларни тўлиқ ҳажмда бажармаслик;
- жарима ва пенялардан қутулиш;
- бошқа тарафнинг зарарларини қоплаш мажбуриятидан қутулиш;
- бундай ҳолатлар белгиланган мuddатдан кўп давом этса, шартномани мuddатидан олдин бекор қилиш мумкин.

Форс-мажор тугагач, барча мажбуриятлар тўлиқ ҳажмда ва ўша нархларда бажарилиши керак.

! *Форс-мажор тарафларга шартнома шартларини қайта кўриб чиқишни талаб қилиш ҳуқуқини бермайди. Тарафларнинг ўзлари муайян ўзгартришлар киритиш ҳақида келишиб олмасалар, албатта. Бироқ бу форс-мажор эмас, балки ўзаро келишув бўлади.*

Сиз ва ҳамкорларингиз бир хил шароитда ишлаяпсиз, шу сабабли доим тинч йўл билан келишиб олишга ҳаракат қилинг. Бугунги кунда қандай қийинчиликларни енгишга тўғри келаётганини ҳамма тушунади. Шу сабабли ҳамкорларингизга зудлик билан билдиришнома йўлланг. Унда шартномавий мажбуриятларни бажара олмаслигингиз сабабини кўрсатинг. Билдиришномага битимни бажариб бўлмаслигини тасдиқловчи ҳужжатларни илова қилинг.

Шартнома бўйича мuddатларни кўчириш керак бўлса, мuddатларни узайтириш тўғрисида икки нусхада қўшимча келишув тайёрлаб, уни билдиришномага илова қилинг. Зарур бўлса, мuddатларни яна узайтириш, қонун ҳужжатларида бу тақиқланмаган.

! *Билдиришнома ва қўшимча келишувни жўнатиш учун электрон ҳужжатлар айланмаси бўйича операторлар, мисол учун, didox.uz, edocs.uz, 1uz.uz хизматларидан фойдаланишингиз мумкин.*

Ҳамкорингиз билдиришномада кўрсатилган важларингизга қўшилмай, жарима санкцияларни

! *Ҳозир юзага келган форс-мажор ҳолатлар тарафларни шартномавий мажбуриятларни бажаришдан тўлиқ озод қилмайди.*

Уларни рўқач қилиб:

- мажбуриятларни бажаришни кейинга қолдириш (кечиктириш);

қўлланишини талаб қилса, энгиб бўлмайдиган куч ҳолатларини судда исботлашингизга тўғри келади. Бунда ёзишмаларингиз ва жорий этилган чекловлар ҳақидаги ОАВдаги расмий хабарлар қўл келади. Шу сабабли ҳамкорларингизга хат йўллаганингиз ёки топширганингиз далилини (бюрогма хат жўнатилгани ҳақида квитанция, хат топширилгани ҳақида билдиришнома, ваколатли шахс олганлигини тасдиқлаб имзо чеккан хат нусхаси, тилхат) доим сақлаб қўйинг.

Шартномавий мажбуриятлар билан боғлиқ муаммоларнинг яна бир эҳтимолий сабаби: чекловчи тадбирлар туфайли хорижий контрагент сиз ҳамкорингизга қайта сотмоқчи бўлган товарни сизга вақтида етказиб бера олмаган. Умумий қоидага кўра, учинчи шахснинг мажбуриятни бажармаслиги энгиб бўлмайдиган куч ҳолати ҳисобланмайди (ФКнинг 333-м. 3-қ.). Етказиб бериш мuddатлари узилишига йўл қўйганингиз учун хариддор олдида барибир жавобгар бўласиз.

Бироқ хорижий контрагентингиз ўз мамлакатининг ваколатли органи томонидан берилган форс-мажор тўғрисидаги гувоҳнома сизга тақдим этса, ҳамкорингиз олдидаги жавобгарликдан қутулиш имкони пайдо бўлади. Биринчидан, у билан музокара олиб бораётганда кўрсатиш мумкин бўлган ҳужжатингиз бўлади. Иккинчидан, суд ишни кўриб чиқаётганда хорижий контрагентнинг гувоҳномасини етказиб бериш мuddатларидаги узилишнинг объектив сабаби деб тан олади.

Шу сабабли битимнинг ижроси хорижий контрагентга боғлиқ бўлса, товарни вақтида етказиб беришига ҳалал бераётган ҳолатларни расман тасдиқлашни сўранг. Бу ҳужжат билан ҳамкорингизнинг давлоларидан судда ҳимояланиш имконига эга бўласиз. Тўғри, бунда ўзбекистонлик импортчида зарур товарни бошқа етказиб берувчидан олиш имкони бўлгани, деган муҳим савол қолади. Бутун мамлакатлар коронавирус туфайли карантинга ёпилаётганда бир мамлакатдаги форс-мажор унинг ташқарисида ҳам тан олинishi эҳтимолдан холи эмас.

қандай қилиб ўз кучида қолдириш мумкин

❗ *Енгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари юзага келгунга қадар шартномавий мажбуриятлар бузилган бўлса, уларга нисбатан жарима санкциялари қўлланилиб, «форс-мажорга оид амнистия» татбиқ этилмайди.*

Енгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари юзага келган пайтга келиб етказиб бериш, ҳақ тўлаш ёки хизматлар кўрсатиш муддатларини бузган бўлсангиз, келгусида форс-мажор ҳолатлар юзага келганидан қатъи назар, барибир шартнома шартларида назарда жавобгарликка тортилмасиз. Форс-мажор юзага келгунга қадар йўл қўйилган қонунбузарликлар бўйича пеня ва жарима қўрилиши назарда тутилган қўшимча келишувни имзолаб, вазиятдан чиқиш ва санкциялардан қутулиб қолиш мумкин. Ҳатто келгусида суд сиз кўрсатган ҳолатларни форс-мажор деб тан олмасан ҳам, қўшимча келишув асосида санкциялардан қочишингиз мумкин бўлади.

Хизматлар кўрсатишга доир шартномалар бўйича ҳаммаси оддий ва айни пайтда мураккаб. Аслида у

ёки бу хизматларни кўрсатишингизга ҳеч нима халал бермайди. Бироқ жамоат транспортининг йўқлиги, шахсий авто, мото ва ҳатто велотранспортда ҳаракатланишнинг тақиқланиши иш жойига бориш имконини бермайди. Шу сабабли хизматлар кўрсатишингиз учун ходимлар ва асбоб-ускуналарни буюртмачи жойлашган жойга етказиб бериш керак бўлса, бу ҳолда сиз учун форс-мажор ҳолатлар юзага келган бўлади. Сиз объектив сабабларга кўра хизматларни кўрсата ёки муайян ишларни бажара олмайсиз.

Чет элликлар киришининг тақиқланиши ҳам пудрат шартномалари бўйича форс-мажор ҳолат бўлиши мумкин. Мисол учун, ишга тушириш-созлаш ишларини бажариш учун хорижий мутахассислар иштирок этиши зарур бўлса, шундай бўлиши эҳтимол. Шартномада айнан хорижий мутахассислар иштирок этиши тўғридан-тўғри назарда тутилмаган вазиятда ҳам ушбу қоида амал қилади. Бироқ бу ҳолда ишларни бажариш учун фақат улар зарур малакага эгаллигини исботлашга тўғри келади. Тошкентдаги қурилиш майдончасида ишлаш учун вилоятлардан ишчиларни жалб этиш ҳақида сўз борганда бу далил ўтмаслиги ёдингизда бўлсин.

МИСОЛ. Карантин сабабли спорт клуби ёпилди
Спорт клублари учун коронавирус туфайли ёпилиш — вақтинча форс-мажор. Улар мавжуд вазиятда хизматлар кўрсата олмаётганликлари учун айбдор эмаслар. Шу сабабли карантин пайтида спорт заллари хизматлар кўрсатмаганликлари учун мижозлари олдида жавобгарликдан озод қилинади, бироқ уларни кейинроқ кўрсатиши ёки клуб ишламаган пайт учун тўланган маблағни қайтариши керак бўлади. Спорт клуби мижозларига:

➢ абонементларни карантин муддатига узайтиришни;

➢ онлайн машғулот ўтишни, бунда клуб бундай машғулотларни ташкил этиш мажбуриятини зиммасига олади;

➢ абонемент учун тўланган маблағнинг бир қисmini қайтаришни таклиф қилиши мумкин.

Сўнги ҳолатда, абонемент бир йилга берилган бўлса, машғулотлар ўтказилмаган давр учун тўланган суммага қайтарилади. Абонементнинг бутун қиймати қайтарилмайди. Бунда қайтарилган суммага пеня ва жарималар ҳисобланмайди.

3. Енгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари сабабли ҳамкорингиз товарни етказиб бермаган бўлса, олдиндан тўланган тўловни қандай қайтариш мумкин

Етказиб берувчи форс-мажор сабабли етказиб беришни кечиктираётган бўлса, олдиндан тўланган тўловни қайтаришни талаб қилишга ҳақлисиз. Гап шундаки, енгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари юзага келганда мажбуриятларни бажариш тўхтатиб турилади. Бироқ иккала тарафнинг мажбуриятлари тўхтатиб турилиши керак. Бу ҳолда олдиндан тўлов тўлаб, ўз мажбуриятларингизни тўлиқ ҳажмда бажарсангиз, етказиб берувчингиз эса ҳеч нима қилмаган. Имконсиз шароитга солиб қўйганини рўқач қилиб, тўланган суммани қайтаришни талаб қилишингиз мумкин. Боз устига, банкларнинг фаолияти тўхтатилмаган, бошқа корхона пулларингизни айлантирмаслиги учун уларни қайтариш мумкин.

Бунинг бир «лекини» бор! Шартномани диққат билан ўқиб чиқинг. Унда форс-мажорда мажбуриятларни бажариш муддати муайян вақтга узайтирилиши қайд этилган бўлса, етказиб берувчи пулларни дарҳол қайтармаслиги мумкин. Шартномада белгиланган форс-мажор амал қиладиган муддат ўтишини кутишингизга тўғри келади, у ўтганидан кейин олдиндан тўлаган тўловингизни олишингиз мумкин бўлади.

«Осибли қолган» шартномаларни нима қилиш ке-

рақ? Форс-мажор тугашини кутишга тайёр бўлсангиз, аванси қайтариб, шартномани бекор қилманг. Енгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари тугашини кута олмасангиз, қизиқингиз йўқолгани сабабли шартномадан воз кечинг ёки уни бекор қилинг. Иккала ҳолатда қарздорингиз аванс ёки олдиндан тўловни қайтариб бериши шарт.

❗ *Умумий қоидага кўра, форс-мажор доимий тусга эга бўлса, жавобгарликдан озод бўлиш билан бирга шартнома ҳам бекор бўлади. Форс-мажор вақтинча бўлса, қарз олувчи фақат мажбуриятларни бузганлик учун жавобгарликдан озод қилинади, бироқ шартномани бажаришдан эмас. Карантин пайтида кўриладиган тадбирлар вақт бўйича чеклангани сабабли битимни бузган қарз олувчи фақат қонунбузарликлар учун жавобгарликдан озод қилиниши мумкин.*

Ҳамкорингиз билан шартномани имзолаган, бироқ ҳали уни бажаришга киришмаган бўлсангиз, бу вазиятга ҳам ойдинлик киритиш зарур. Айтилик, пан-

демия туфайли жорий этилган чеклов тадбирлари сабабли шартномани бажариш мушкул бўлишини тушунгансиз. Бунда ўзаро келишиб, уни бекор қилишингиз мумкин, бунинг учун ўзаро келишувнинг ўзи етарли (ФКНинг 383-м.). Башарти шартноманинг ўзида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, шартномани бир томонлама тартибда, тарафларнинг айбли ҳаракатларисиз фақат суд орқали бекор қилиш мумкин.

4. Пандемия пайтида хорижий ҳамкорлар билан ишни қандай давом эттириш мумкин

Пандемия шароитида янги контрактларни тузаётганда жорий этилган карантинда ва ўз мажбуриятларини бажаришлари учун муайян чекловларда тарафлар хатти-ҳаракатларининг алоҳида шартларини назарда тутиш зарур.

Контракт тузаётганда ушбу вазиятдан бохабар бўлганингиз сабабли бу ҳолда форс-мажорни рўқач қилиш мушкулроқ бўлади. Етказиб берувчи бўлсангиз, жавобгарлигингизни чеклашга ҳаракат қилинг, муддатлар ҳақида мослашувчан қоидаларни, шунингдек контрактни бекор қилиш учун қўшимча имкониятларни киритинг.

Харидор бўлсангиз, пулсиз, товарсиз қолмаслик учун молиявий жиҳатдан ҳимояланишга ҳаракат қилинг, шунингдек етказиб беришда узилиш бўлганда

қўриладиган эҳтимолий зарарларни тарафлар ўз зиммаларига олишларини тўғридан-тўғри қайд этинг.

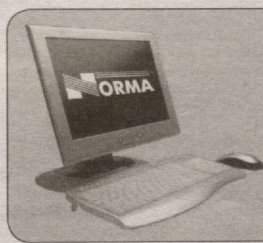
Иккала тараф учун мажбуриятларни бажариш тартибини соддалаштириш, имкон бўлса — қўлланилаётган тадбирлар ва карантин оқибатлари таъсирини истисно этиш муҳим. Шунингдек судгача ҳал қилиш (медиация), ундан сўнг ҳақамлик ёки иқтисодий судни албатта қўшган ҳолда низоларни ҳал қилиш механизмини белгилаш.

Контрактлар ижроси улар билан боғлиқ бўлган операциялар: молиявий муассасалар орқали ҳақ тўлаш, рухсатномалар олиш ва битимларни имзолашга қадар рўйхатдан ўтказишдан тортиб почта алоқаси ҳам панд бериши мумкин бўлган шароитда шартномавий ва бухгалтерия ҳужжатларини айирбошлашгача бўлган

операциялар билан боғлиқлигини биласиз. Бундай вазиятда ходимлар масофадан туриб ишлаганда ҳам ушбу масалалар билан шугуллана олишлари учун ҳужжатлар айирбошлашни соддалаштириш ва уни онлайн-режимга ўтказиш қўл келади.

Валюта курси тебранишларига алоҳида эътибор бериш лозим, бир томондан, улар карантиннинг иқтисодий оқибатлари, бошқа томондан эса энергия ресурслари (масалан, нефть) бозорларидаги жараёнлар билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Ҳар қандай ҳолатда ҳам ҳамкорларни йўқотмай, ишлашда давом этиш лозим. Боз устига, мамлакатимиз раҳбарияти қарорлари ҳам республика учун мураккаб даврда тадбиркорликка нисбатан бюрократик машинани имкон қадар «живолашга» қаратилган.

Хорижга барча ўз ҳужжати билан

Хорижга чиқиш биометрик паспортга болалари тўғрисидаги маълумотлар киритилиши зарурми?

– Хорижга чиқиш биометрик паспортга болалари тўғрисидаги маълумотлар киритилмайди (49-сон Низомнинг 14-банди). **Ҳар бир боланинг ўзига биометрик паспорт расмийлаштирилади.** 16 ёшга тўлмаган шахснинг паспорти ота-оналарига ёки бошқа қонуний вакилларга берилади (49-сон Низомнинг 42-банди).

Паспорт йўқотилган тақдирда

Россияда доимий яшайман, бироқ Ўзбекистон фуқаролиги паспортимни йўқотиб қўйдим. Уни қандай тиклашим мумкин?

– Хорижда йўқотилган Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги паспортини тиклаш учун Ўзбекистон Республикасининг хориждаги консуллик муассасасига мурожаат қилиш лозим. Консуллик муассасасида бериладиган сўровнома-аризаларни тўлдиришнинг, унга 4 дона рангли фотосурат, ариза берувчининг шах-

сини тасдиқловчи, Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги мавжудлигини, шунингдек Ўзбекистон ҳудудида прописка (пропискадан ўчиш) далилини тасдиқловчи мавжуд ҳужжатларнинг нусхаларини (туғилганлик тўғрисидаги гувоҳнома нусхаси, йўқотилган паспорт нусхаси, кетиш манзилли варақаси) илова қилишнинг лозим. Эквиваленти 30 АҚШ долларига тенг консуллик йиғимини ҳам тўлашингизга тўғри келади.

Бундай сўров ариза берувчининг вакиллари томонидан ҳам тақдим этилиши мумкин. Уни кўриб чиқиш муддати – 2 ойдан 6 ойгача.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Мва ФРББ текширувидан сўнг жавоб олингач, фуқаро:

➢ Ўзбекистон Республикасида доимий прописка қилинган бўлса – унга Ватанига қайтиш учун сертификат (1 ойга вақтинчалик паспорт) расмийлаштирилади, бунда у кейинчалик янги паспорт расмийлаштирилиши учун Ўзбекистонда доимий пропискадаги жойи бўйича паспорт столига мурожаат қилиши лозим;

➢ доимий яшаш учун бошқа мамлакатга кетаётган шахс Ўзбекистон Республикасидан пропискадан чиқарилган бўлса, консуллик муассасасида унга янги паспорт берилади (ВМнинг 30.01.2020 йилдаги 49-сон қарори билан тасдиқланган Низом).

Биометрик паспорт олиш ҳуқуқига эгалар

Кимлар Ўзбекистоннинг хориждаги консуллик муассасаларида биометрик паспорт олишга ҳақли?

– Ўзбекистон Республикасининг хорижий муассасаларида хорижга чиқиш биометрик паспорти куйдаги фуқаролар олиши ва алмаштириши мумкин:

➢ хорижда доимий яшайдиган (доимий яшаш жойига кетиш манзилли варақасига эга бўлган) ва Ўзбекистон Республикасининг хорижий муассасаларида доимий консуллик рўйхатида турайдиган ЎзР фуқаролари;

➢ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган ва хорижга 6 ойдан кўп муддатга хизмат сафари, ўқиш, даволаниш, контракт бўйича ишлаш (ЎзР Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги томонидан

берилган хорижда ишлашга лицензия мавжуд бўлганда), оиласи билан бирлашиш мақсадида хорижга вақтинчалик яшаш учун чиққан ҳамда консуллик муассасаларида вақтинчалик рўйхатда турган ЎзР фуқаролари.

Паспорт куйидаги ҳолларда расмийлаштирилади:

➢ Ўзбекистон Республикасидан ташқарига чиқишда;

➢ фарзанд хорижда туғилганда;

➢ хорижга чиқиш биометрик паспортнинг амал қилиш муддати тугаганида;

➢ фамилияси, исми, отасининг исми, туғилган санаси, жинси ўзгарганда;

➢ ёзувларда ноаниқликлар ва хатолар мавжудлиги аниқланганда;

➢ маълумотлар ёки визалар учун мўлжалланган бетлар ишлатилиб бўлинганда;

➢ хорижга чиқиш биометрик паспорти бланкаси яроқсиз ҳолга келганда;

➢ **хорижга чиқиш биометрик паспорти йўқотиб қўйилганида;**

➢ хорижга чиқиш биометрик паспорти ашёвий далил сифатида олиб қўйилганида (49-сон Низомнинг 15-банди).

Ижро этиш муддати

Хорижга чиқиш паспортини қандай муддатда алмаштириш мумкин?

– Консуллик муассасаларида доимий рўйхатда турувчи Ўзбекистон Республикаси фуқароларига Консуллик-ҳуқуқий департамент ва Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлардаги бўлималари томонидан хорижга чиқиш биометрик паспортини расмийлаштириш муддати Ўзбекистон Республикаси ҳудудида маълумотларни йиғиш пункти томонидан қабул қилинган кундан бошлаб **10 иш кунини** ташкил этади. Хорижда бу дипломатик почта жўнатилиши жадвалига мувофиқ амалга оширилади.

Аризани кўриб чиқиш муддати Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ узайтирилиши мумкин (49-сон Низомнинг 5-банди).

Санжар Хўжааҳмедов, «Norma» МЧЖ эксперти.

Паспорт ҳақида қизиқарли маълумотлар

Библия даврида

Паспорт дастлаб Библияда ёдга олинган. Неemia китобида Иудея орқали йўлда эркин юриш ҳуқуқини берадиган хат ҳақида айтилган. Ҳозирги паспортларда ҳам йўлда юриш ҳуқуқи ва зарурат бўлганда кўмак кўрсатилиши ҳақида қайд этилган, ҳужжатга бу ҳақда эслатма киритилмайдиган давлат бўлмаса керак.

Ғаройиб штамплар

Паспортларга чегарада қўйиладиган штамплар ғайриоддий бўлиши ҳам мумкин. Масалан, юридик жиҳатдан Чилига қарашли бўлган Пасха оролларида келганда, чегарачилар томонидан паспортга машҳур ҳайкалчалар кўринишидаги штамплар босилади. Чилининг бошқа жойларида бундай штамп учрамайди. Мачу-Пикчуга келганларни ҳам шундай совғалар кутади.

Яширилган «фишкалар»

Айрим давлатларнинг паспортларида яширин «фишкалар» бор. Норвегия паспортига ультрабинафша нурлари туширилса, кўтб ёғдусини кўриш мумкин. Канада паспортининг саҳифаларига шундай нур тушириладиган бўлса, фейерверкларни кўриш мумкин. Финларнинг паспортини бармоқлар билан тез-тез варақланса (анимацияланган китобчалар сингари) уларда чизилган бугу жонлангандек туюлади. Бундай тасвирлар Словения паспортига ҳам туширилган.

Дастлабки ҳақиқий паспорт

Дастлабки ҳақиқий паспорт Англияда берилган эди. Бу XV асрда бўлган, ушбу ҳужжатни бериш қирол Генрих V госяи эди. Дастлабки паспортлар хорижда шахсини идентификациялаш мақсадида фойдаланишга мўлжалланган. Бугунги кунда Буюк Британияда паспортлар қиролича номи билан берилади.

Қайдлар киритилиши шарт эмас

Айрим давлатларда паспортларга атайин штамп қўйилмайди. Масалан, Ватиканда ҳатто пул тўлаб ҳам штамп қўйиш мумкин эмас, сабаби жуда оддий – штампнинг ўзи мавжуд эмас. Андоррада эса буни йўлга қўйса бўлади. Европадаги бошқа кичик давлатларда ҳам шундай сиёсат юритилади.

Визасиз кириш ҳуқуқини беради

Дунёда фақат 3 киши энг ноёб паспортга эга. Бу Мальта ордени паспорти. Бу Рим католик черковининг рицарлик диний ордени бўлишига ва суверен давлат эмаслигига қарамай, унинг паспорти билан дунёнинг 32 давлатига визасиз кириш мумкин, ордэн эса БМТ ва Европа Кенгашида вакилликка эга.

Интернет тармоғи материаллари асосида.

Иқтисодий-ҳуқуқий газета

НОРМА МАСЛАХАТЧИ

ХУҚУҚ
СОЛИКЛАР
БУХГАЛТЕРИЯ

ТАЪСИСЧИ «Norma» МЧЖ

Газета 2018 йил 12 июнда Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида рўйхатга олинди.
Рўйхат рақами 0074.
Ҳафтада бир марта сешанба кунлари чиқади.

Бош муҳаррир
Фарҳод Собирович
ҚУРБОНБОВ

Нашр учун масъул –
бош муҳаррир
ўринбосари,
масъул котиб
Нодир Носирович
АЛИМОВ

Саҳифаловчи
Наталья
БАРАНОВА

ТАҲРИРИЯТ МАНЗИЛИ:
100105, Тошкент ш., Миробод тумани,
Таллимаржон кўчаси, 1/1,
Таҳририят тел. (71) 200-00-90
Обуна бўлими тел. (71) 200-00-30
E-mail: sbx@norma.uz
gazeta@norma.uz,
web: norma.uz

Обуна, газеталар, китоблар,
газеталарнинг электрон версияларини
етказиб бериш ва харид қилиш
масалалари бўйича (71) 200-00-30;
«Norma» АҚТ бўйича – (71) 200-00-90;
Рекламани жойлаштириш бўйича
(71) 231-07-91 телефон рақамларига
муурожаат қилиш мумкин.

Газета нашри – «ТОРПРИНТ» МЧЖнинг компьютер базасида терилган ва саҳифаланди.
Нашр кўрсаткичи – 186. Қўзғал бичими – А3. Ҳажми – 2 босма тасб. Басма кўлмишдан нарҳда.
Буюрма т-422. Адади 555. Газета 2020 йил 27 апрель соат 14.00 да топширилди.